

Cseri Kinga

SZE Apáczai Csere János Kar
ORCID:0000-0002-0583-7999

Boldizsár Boglárka

SZE Apáczai Csere János Kar
ORCID:0000-0002-9799-3445

A járványhelyzet egzisztenciális megélésének és oktatásszociológiai vonatkozásainak elemzése egy felsőoktatási intézményben

Absztrakt

Tanulmányunkban a koronavírus járványhelyzet szubjektív megélési lehetőségeinek feltárására fókuszálunk. Kutatásunk lényegisége egyrészt a megváltozott élethelyzet hallgatói értelmezésének, megélésének pszichológiai vonatkozását foglalja magában, másrészt pedig az online oktatáshoz való hallgatói viszonyulás analízisa által kísérletet tesz az oktatásszociológiai vonatkozások feltárására.

A győri Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Karán tanuló nappali és levelező tagozatos hallgatók körében végzett online kérdőíves vizsgálatunk célja a járványhelyzet által generált krízishelyzet egzisztenciális megélésének feltárása, továbbá az ebben az időszakban bekövetkezett életviteli változások bemutatása, illetve a digitális platformon zajló oktatás során megélt szubjektív tapasztalatok összegzése.

Kulcsszavak: online oktatás, megváltozott élethelyzet, oktatásszociológia

Abstract

The existential perception of the pandemic and its educational sociological aspects in a higher education institution

The study focusses on exploring the subjective perception of the coronavirus pandemic. On the one hand, the research aims to unfold the psychological aspects of how students interpret and experience the changed life situation; on the other hand, it explores the sociological aspects of education by analysing student attitude on online education.

With the help of an online questionnaire, filled in by undergraduate and postgraduate students of Széchenyi István University Apáczai Csere János Faculty in Győr, we aim to explore students' crisis perception from the existential point of view, the changes in their lifestyle during this period, and summarise their attitude on the online teaching-learning situation.

Keywords: online education, changed life situation, sociology of education

Bevezetés

A 2020/21-es tanév második félévében megélt járványhelyzet jelentős mértékben eltért a korábbi, illetve az azt követő időszaktól. Oktatói oldalról is nagyfokú alkalmazkodást, megfeszített munkabírást igényelt, melynek átélése a későbbiekben arra motivált minket, hogy megvizsgáljuk, hogy miként élték meg ezt a helyzetet intézményünk – a győri Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar – hallgatói. A pandémia okozta hatásokat, következményeket kutatva felvetődik bennünk az a kérdés, hogy a kiszámíthatatlanul bekövetkezett, egyéni és társadalmi krízis által meghatározott léthelyzet milyen megújulási lehetőségeket kínál az egyén és közösség számára.

1. A krízishelyzet szubjektív megélési lehetőségére való gondolati reflexió

Gondolatmenetünk kiindulópontjaként a krízis fogalmában rejlő értelmezési lehetőségek lényegi elemeit érdemes körbejárunk. A krízis görög eredetű szó, amely a „fordulat”, „válság” lényegiségét magában foglalva veszély és produktív lehetőség egyaránt lehet az emberi egzisztencia számára (Bakos 1994). Következésképp az intenzív fejlődés lehetősége mellett a tartósan sérült, hátrányos pozíció esélye is megjelenik (Hajduska 2008). A fejlődési krízis vonatkozásában méltán utalhatunk a híres fejlődépszichológusra, Eriksonra, aki a freudi pszichoanalitikus elméletből kiindulva hangsúlyozta, hogy minden fejlődési szakasz fókuszában teljesített feladat feltétele a következő szakaszba lépésnek (Erikson 1950). Az életszakaszváltások időszakát intenzív tanulás állapotának is tekinthetjük, amelyben a bevált szerepek, konfliktusmegoldási stratégiák már nem működnek, de az új megoldások még nem körvonalazódtak (Hajduska 2008).

A krízishelyzet által kiváltott potencialitások megélése a járványhelyzet értelmezési dimenzióit is meghatározza. Ezen a ponton érdemes utalnunk a modern stressz kutatás jeles képviselőjére, Selye Jánosra, aki joggal hangsúlyozta, hogy a stressz a fejlődés mérőföldkövévé válhat. A fejlődést elősegítve kihívás és készítés is lehet egyben, hozzásegítve az embereket a megküzdési stratégiák kialakulásához. Ezzel szemben a károsító stressz (distressz) jelenléte súlyosan romboló hatást gyakorol az emberi élet minden dimenziójára (Selye 1964).

A krízishelyzet szubjektív megélési lehetőségének kontextusában érdemes hangsúlyoznunk, hogy a Covid-19 járványhelyzet és a karantén által meghatározott lét, a fertőzéstől való félelem, a szeretett személyektől való kényszerű távollét, a frusztráció, az anyagi veszteségek és a vírushelyzet miatt kialakuló lehetséges stigma, károsító stresszt válthat ki az emberekből. A poszttraumás stressz tüneteit átélve a karanténnak jelentős és negatív pszichés következményei lehetnek (Perczel-Forintos 2020).

A krízissel való megküzdési folyamat legátfogóbb megközelítése Lazarus (1966) nevéhez fűződik, aki az alkalmazkodási kísérleteket megküzdésnek nevezi. A megküzdés lehetőségének vonatkozásában a szerző probléma-, illetve érzelemközpontú stratégiát különít el egymástól. A problémaközpontú megküzdés segítségével az egyén a probléma leküzdését vagy jövőbeli elkerülését tűzi ki célul (Folkman, Lazarus 1988). Következésképp a lehetséges megoldásokat feltérképezve az előnyök és hátrányok számbavételével, az alternatívák között mérlegelve kiválasztja saját maga számára követendő cselekvéssort (Atkinson 1999). Az érzelemközpontú stratégiák pedig arra hivatottak, hogy megvédjék a személyt a destruktív indulatoktól és érzelmektől.

Mindazonáltal hangsúlyoznunk kell, hogy a fentiekben felvázolt stratégiák nem összeférhetlenek. Az érzelemcentrikus megküzdés ugyanis a negatív érzelmi állapotot csökkentve a későbbiekben a problémacentrikus stratégiák alapjául is szolgálhat. A negatív események által kiváltott érzelmi állapot lényegiségét kutatva megállapíthatjuk, hogy a krízis által meghatározott helyzetek egyes személyeknél súlyosabb esetekben mentális betegségekhez vezetnek, míg másoknál a krízissel való megküzdés a személyiségfejlődés előmozdítójaként produktív következményekkel járhat (Rutter 1985, 2006). Láthatjuk tehát hogy „a különösen reziliens személyiség átlagon felül hajlamos egy helyzetnek, eseménynek a jövőre nézve aluldeterminált vol-

tát felismerni, a helyzetet újraértelmezni és a szükségből erényt kovácsolva a váratlan lehetőségeket megpillantani” (Békés 2002: 221). Ezen a ponton érdemes visszanyúlnunk Frankl Viktor osztrák neurológus és pszichiáter logoterápiájához, amely az értelmes célokra és tevékenységekre koncentrálva a pozitív egzisztenciális erők tudatosítását tartja szem előtt (Frankl 2020). A logoterápia megalkotója auschwitzi megtapasztalásainak a hatására hangsúlyozta, hogy a szellemi szabadság lehetősége még a legszélsőségesebb borzalmak megélésének helyzetében is adott az egyén számára. Következésképp az elkerülhetetlen szenvedéshez való viszonyunkat képesek vagyunk szabadon megválasztani, s ezáltal értelmet adhatunk a szenvedésnek (Frankl 2020).

Gondolatmenetünk további kiindulópontjaként a járványhelyzet szubjektív megélési lehetőségére való reflexió kontextusában érdemes felidézniünk korábbi tanulmányunk alapgondolatát, amelyben az emberi lét alaphelyzetében gyökerező elemi félelmek emberi egzisztenciára gyakorolt hatását vizsgáltuk (Boldizsár, Cseri 2021). Az egzisztencializmus filozófiai rendszeréből kiindulva kutattuk, hogy a koronavírus járványhelyzet szubjektív megélési lehetősége által meghatározott élethelyzet, mint „határszituáció”, túlmutat-e önmagán a saját maga lényegiségére rádöbbenő emberi élet vonatkozásában avagy csupán a reménytelenség szorongató magányát fokozza. A 20. századi gondolkodók közül Karl Jaspers filozófiája irányította a figyelmünket az emberi végesség problémájára (Jaspers 1996). A jeles gondolkodó az orvosi pszichológiától eltávolodva eljutott az emberi egzisztencia filozófiai értelmezéséhez (Jaspers 1960). A „határhelyzetekben” – mint például súlyos megrázkódtatás, betegség, végesség tudatának átélése, bűn – tanúsított magatartásmódok érdeklik, amelyben az egyén számára feltárul a lét autentikus lényegisége. Mindezzel összhangban Martin Heidegger német gondolkodó szintén hangsúlyozza a határszituációk jelentőségét, amely által az ittlét képes önmagát elsajátítani saját totalitásában (Heidegger 1992). Következésképp az elmúlás egzisztenciális lehetősége, a végesség tudatára vonatkozó mély reflexió önmagunk megismerésére szólít(hat) fel az emberi élet értelmét mélységében meghatározva.

2. A járványhelyzet oktatásszociológiai dimenziójának lényegisége

A koronavírus által meghatározott digitális átállás többféle, régebben tabunak vélt dogmatikus kontextust kérdőjelezett meg a tanítás-tanulás hatékonyságával kapcsolatban, miközben bebizonyította, hogy elkerülhetetlenül szükséges a digitális oktatás személyre szabott hatékony pedagógiai módszerének a biztosítása.

A digitális oktatás kontextusában kiindulási alapként joggal utalhatunk Émile Durkheimre, aki a társadalmat a kollektivitás tudataként jellemezte (Durkheim 1980). A törzsi társadalmakból kiindulva eljut a digitális transzformáció koráig, amely az iskolarendszer alapjait radikálisan megváltoztatta (Durkheim 2003). Az online térben való hatékonysághoz ugyanis egészen más kompetenciákra van szükségünk, mint az organikusan építkező iskolai dimenziók világában.

A hálózati kultúra széles körű elterjedése a nyilvánosság szerkezetét és a tudásátadás évezredek hagyományokon alapuló sajátosságait lényegiségében átalakította, miközben új identitáskonstrukciókat és közösségi formákat hozott létre. Mindebből kiindulva joggal beszélhettünk a kultúraváltás jelenségéről, amely a hagyományos iskolarendszer eddig megkérdőjelezhetetlen céljainak az újragondolását is szükségessé teszi (Császi 2002). A poroszos szemléletű frontális osztálytanítás világából beléptünk az információs társadalom dimenziójába, ahol a tudás létrehozásának technológiája, az információ megszerzése, feldolgozása és megosztása válik fontossá, azaz a hangsúly egyre inkább a szimbolikus kommunikációra helyeződik (Castells 2007).

A bruneri (2004) paradigmaváltásból kiindulva érdemes felidézniünk Halász Gábor gondolatát, aki az oktatási technológiaváltás horderejét az egyéniesítés lényege által ragadja meg (Halász 2007). A tanítás technológiájának változásai egyre inkább megkövetelik a tanítási gyakorlatban a személyre szabott megoldások alkalmazását, amely a tanulók individuális igényeit tartják szem előtt (Halász 2007). A személyes tanulási tér kialakításával, az önszabályozó módszer eszközével már nem csupán a lexikális tudás elsajátítása a lényeges, hanem a készségek, kompetenciák fejlesztése is fontossá válik. Mindeközben a tanulási környezet fogalmának újraértelmezése is szükségessé vált, ugyanis a 21. század elejére az embert körülvevő szimbolikus

és tárgyi környezet jelentős mértékben megváltozott, s ez a változás a tanulás jövőbeli feltétel- és lehetőségrendszerét is teljesen meghatározta (Komenczi 2009).

A fenti gondolatokkal összhangban Cornock (2020) az esszéjében rámutat arra, hogy az oktatási kihívásokra többszemponú válasz adása szükséges. A tanárok szempontjából a technológiai, digitális kommunikációs képességeket, továbbá a pedagógiai kreativitást szükséges megerősíteni. A tananyagok vonatkozásában a hozzáférhetőség, továbbá az önálló tanulásban való segítség a leglényegesebb. A diákok számára pedig alapvető fontosságú az önszabályozás képessége és a hatásos kommunikáció és önkifejezés fejlesztése (Cornock 2020).

A fentiekben bemutatott digitális transzformáció komplex természetű követelményének való megfelelést a koronavírus járványhelyzet által kiváltott oktatási körülmények egyértelműen szükségessé teszik. A digitális pedagógiai kultúra megteremtéséhez azonban nem elegendő a tanárokat felkészíteni a személyre szabott tananyagok kidolgozására és kreatív alkalmazására. Mindezen túl az iskola hagyományos szerepének és társadalmi funkcióinak újragondolása is szükségszerű (Jakab 2020).

Gondolatmenetünk konklúziója az oktatásban való valódi paradigmaváltás szükségességét hangsúlyozza, amelyet az emberi biológiai, körülmények által változó szükségszerűség is támogat. Mit értünk ezen? – joggal merülhet fel a kérdés. A századunkban bekövetkezett technológiai fejlődés az emberi képességeket is meghatározta, azaz átalakította a korábbi idegrendszer által meghatározott képességkompetencia dimenziót (Gyarmathy 2012). Az emberi idegrendszer ugyanis folyamatosan tanuló, adaptív mechanizmusként funkcionál, azaz változik a kulturális és környezeti hatások függvényében. A téri-vizuális feldolgozás szerepe egyre inkább nő, ennél fogva a kulturális paradigmaváltásra az oktatásban egyre nagyobb szükség van. A tananyag reformját túllépve az újragondolt képességfejlesztés alapjának és módszertanának a kidolgozására lesz szükség az új tanulási környezet dimenzióinak a figyelembevételével.

A fentiekben bemutatott elméleti háttér összefüggéseit szem előtt tartva kísérletet tettünk arra, hogy a kutatási eredmények tükrében az egyetemista hallgatóknak a digitális oktatás által meghatározott körülményekhez való viszonyulásaira reflektáljunk.

3. A vizsgálat háttérének bemutatása

Kutatásunk eszközéül a kérdőív segítségével történő kikérdezés módszerét választottuk, melyet 2021. szeptember végén, tehát az online tanulást követő félév elején küldtünk ki a Neptun rendszeren keresztül azoknak a hallgatóknak, akiket mi magunk, illetve kollégáink segítségével meg tudtunk szólítani, szám szerint 215 főnek. A vizsgálati személyek többféle szakirányról (tanító, gyógypedagógia, humán erőforrás, nemzetközi tanulmányok, szociálpedagógia, szociológia, kulturális mediáció) és tagozatról (nappali és levelező) képviseltették magukat, akik a 2021/22-es tanév első félévében már legalább harmadik féléve folytatták intézményünkben tanulmányaikat.

A kutatás célja tehát az egyetemi hallgatók életét érintő, a járványhelyzet által generált érték-személeti és értékrendbeli, valamint a tanulási-tanítási folyamat változásainak felmérése volt. A vizsgálat eszköze (online kérdőív) tehát annak feltárására volt hivatott, hogy láthatóvá tegye azt, hogy a megváltozott élethelyzet milyen értékrendbeli és életviteli változásokat okozott a hallgatók körében.

A mérőeszköz első része a demográfiai adatokra kérdezett rá, amelyek esetén ügyeltünk arra, hogy ne lehessen beazonosítani a válaszadókat (anonimitás), ezért például csak az életkor, a tagozat, a lakóhely intézménytől való távolságáról, az előző diplomák számáról, illetve a nevelt gyermekek tényéről gyűjtöttünk információt. A szakok megjelölését nem kértük a hallgatóktól, mert a kutatási kérdés nem indokolta ennek szükségességét. A kérdőív tartalmi része többféle vizsgálati módon szerkesztett – feleletválasztós, ötfokozatú mérési skálás és rövid szöveges válaszadást igénylő – kérdésekből állt, szám szerint 12-ből (lásd: melléklet). Ezek tematikailag 3 részre oszthatók: egyrészt a járványhelyzet által generált – értékrendszerben, életvitelben bekövetkezett – változásokról, másrészt a hallgatók online oktatás során megélt tapasztalatairól,

harmadsorban pedig az újbóli jelenléti oktatásról és általánosságban véve a hallgatók jövőorientációjáról gyűjtöttünk információt. Ez utóbbi kérdéscsoport (melléklet: 10–12. kérdés) kifejtése nem képezi jelen dolgozat tárgyát.

4. A vizsgálati eredmények bemutatása

A kérdőív kitöltési rátája a kiküldött hallgatók számához mérten viszonylag alacsonynak mondható, amely 34,5%-os válaszadási kedvet mutatott, azaz összesen 72 fő vett részt a vizsgálatban: 51,4% levelezős (N=37) és 48,6% nappali tagozatos diák (N=35). Az alacsony „elemszám” miatt az eredmények bemutatásakor nem kezeljük külön a két tagozat adatait. A kis-mintás kutatás kapcsán továbbá fontos előre bocsájtani azt is, hogy a vizsgálat eredményei nem tekinthetők általános érvényűnek, azonban mintául szolgálhatnak hasonló kutatások számára. Az alábbiakban elsőként a legfontosabb demográfiai adatot ismertetjük, azután a kérdőív két kérdéskörének tárgyalása következik.

4.1. Lényeges demográfiai adatok

A válaszadók közel fele a 18–23 éves korosztályból került ki (48,6%, N=35), a 24–30 évesek (N=12) és a 41–50 évesek csoportjai (N=16) 15–25% közötti kitöltési arányt mutattak, a 31–40 évesek részvétele mindössze 11,1%-os volt (N=8), 51 éves kor fölött pedig 1 fő képviseltette magát (1. ábra).

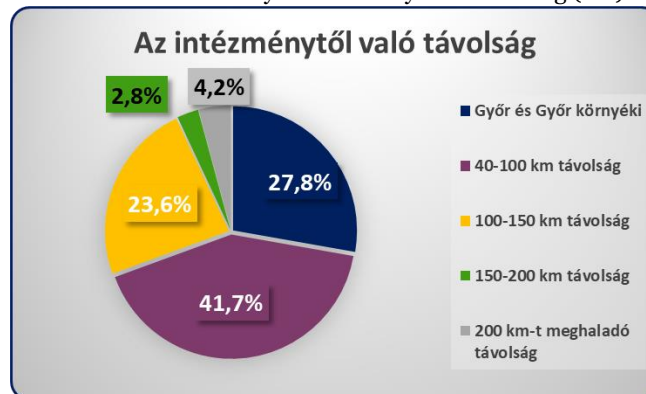
1. ábra: A vizsgálati személyek életkori megoszlása

Forrás: saját szerkesztés

Rögzítésre került továbbá az is, hogy a hallgatók milyen távolságokból utaznak intézményünkbe, amely kapcsán úgy véltük, hogy meghatározó faktor lehetett az online oktatás idején. A 2. diagram adatai azt mutatják, hogy a megkérdezettek legtöbbször (41,7%) Győr 40–100 km-es vonzáskörzetéből érkeznek (N=30), a Győr és Győr környékiek (N=20), illetve a 100 és 150 km közötti távolságról ingázók (N=17) aránya összességében a megkérdezettek körülbelül fele. Az ennél hosszabb utat megtevők aránya jóval alacsonyabb (2. ábra).

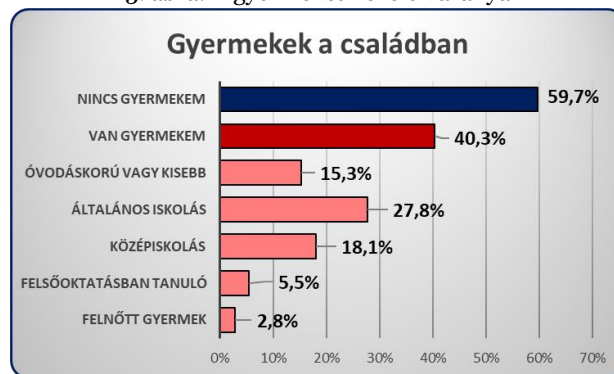
2. ábra: Az intézmény és a lakóhely közti távolság (km)

Forrás: saját szerkesztés

A kérdőív kitöltésekor azt is szeretnénk tudni, hogy a hallgatók közül hányan nevelnek gyermekeket, ami a munka és a tanulás mellett egyéb felelősséget ró rájuk, azaz másfajta előretervezést igényel. A 3. ábra a gyermeknevelők arányát szemlélteti. Az adatok azt mutatják, hogy a gyermeknevelés kérdése a megkérdezettek 59,7%-a számára (N=43) az adott időben nem volt aktuális. A vizsgálati személyek 40,3%-ának (N=29) viszont egy vagy több gyermeke is van, akik zömében 6–14 évesek (27,8%), de vannak középiskolásokat (18,1%) és kisgyermekket – óvodás korúakat vagy fiatalabbakat (15,3%) – nevelők is.

3. ábra: A gyermeket nevelők aránya

Forrás: saját szerkesztés

4.2. A hallgatók életében a járványhelyzet következtében kialakult életszeméleti és életviteli változások bemutatása

Vizsgálatunk egyik fókuszpontja a járványhelyzet hallgatói értelmezése, megélése, pontosabban az, hogy eredményezett-e, s ha igen, akkor milyen jellegű változásokat hozott számukra ez az időszak életszemléletükben és életvitelükben. Elsőként a járványhelyzet értelmezését, másodsorban pedig az értékrendszerben és életvitelben bekövetkezett változásokat vesszük számba.

4.2.1. Az egyetemisták saját tapasztalatból merített járványhelyzet-értelmezése

A járványhelyzet kapcsán a hallgatóknak három – előre megfogalmazott – állítást kellett 5-fokozatú Likert-skálán értékelniük (melléklet: 1. kérdés). Az első megállapítás a járványhelyzet megtapasztalása során az új típusú problémamegközelítés kialakulását hangsúlyozta, amellyel a vizsgálati személyek 87,5%-a egyetértett (N=63). A második megfogalmazás szerint, amely a járványhelyzet megélése kapcsán azt emeli ki, hogy az leginkább az emberi érzelmek (frusztrációk, szorongások, félelmek) szabályozásában kap döntő szerepet, a válaszadók nagy többsége szintén egyetértett (76,4%, N=55). A harmadik állítással, mely a járványhelyzetre úgy tekint, mint az egzisztenciális fejlődés (értékrend, életszemlélet) mérföldkövére, a megkérdezettek 68%-a (N=49) értett egyet. Ennél a megfogalmazásnál a nem egyértelmű állásfoglalást (Likert-skála 3-as fokozata) jelölők aránya (16,7%, N=12). Ezek alapján tehát a hallgatók többsége a Covid-19 alatt megélt változásokat elsősorban egy új típusú problémaszemlélet kialakításával azonosította, amelyben szintén döntő szerep jutott az érzelmek kezelésének. Sőt, a megkérdezettek kétharmada szerint a járványhelyzet akár az életszemléletünkben megjelenő változásokat generálhat. A kapott adatok tükrében állítható, hogy a krízissel való megküzdés folyamatában a probléma- és az érzelmközpontú stratégiák (vö: Folkman, Lazarus 1988) egyaránt szerepet kaptak.

A kérdőív későbbi részében (melléklet: 5. kérdés) arra kértük a hallgatókat, hogy próbálják meg értelmezni, hogy mit jelentett saját életükre vonatkoztatva a járványhelyzet. A válaszokat igyekeztünk a fent említett 3 – a járványhelyzet lényegiségének értelmezési – kategóriájába besorolni: új típusú problémamegközelítés (37,5%, N=27), az emberi érzelmek (bizonytalanság, félelem, szorongás) megélése (54,1%, N=38); az értékrendben és életszemléletben bekövetkező változások (22,2%, N=16)¹.

¹ A százalékos értékek aszerint alakultak, hogy hány hallgató válaszában jelentek meg az egyes kategóriákba sorolható elemek

Az új típusú problémamegközelítés három jól elkülöníthető témát foglalt magában:

- alkalmazkodás a változásokhoz (pl. új körülményekhez, kihívásokhoz),
- új lehetőségek, utak keresése (pl. a munkában, tanulásban),
- hatékony időbeosztás (pl. napirend).

A járványhelyzet során megélt változásokhoz való alkalmazkodás úgy tűnik, hogy rugalmasságra nevelte a hallgatók egy részét, az új helyzetek pedig különféle feladatok újratervezésére motiválták őket (*lehetőséget nyújt[ott] az önfejlesztésre, tanulmányainkra való fókuszálásra*).

Az emberi érzelmek átélésének kategóriájába tartozott a legtöbb hallgatói válasz, amelyek az élet számos területére kiterjedtek. Ezekben a megnyilatkozásokban a megkérdezettek leggyakrabban az alábbi témákat foglalták meg:

- testi vagy anyagi szinten megélt veszteség(ek): Családtagot is vesztettem a járvány miatt.; Nagyon sok bevételtől estem el...
- a külső körülmények nehézségei, pl. korlátozások, bezártság: bár szeretek egyedül lenni, a végére már nehezen viseltem a bezártságot és a közösségek hiányát is.,
- a belső negatív megélések, pl. bizonytalanság, félelem, túlterheltség, s túlélés a mindennapokban: Várakozás, félelem valamitől, ami nem látható, nem tapintható.; Borzasztó nehéz volt. [...] folyamatosan a család–háztartás–munka között kellett egyensúlyoznom, minden energiámat felemésztette.; Egy időszak, amit el kell viselni, túl kell élni és kivárni, míg újra kisüt a nap.

Az értékrendben, életszemléletben bekövetkező változások leginkább a befelé fordulásban érhetők tetten (pl. *befelé figyelés, önismeret, a fontossági sorrend átértékelődése.; Hatalmas lehetőséget adott arra, hogy észrevegyük az igazi értékeket az életünkben.*), valamint a társadalmi összetartás fontosságát is többen hangsúlyozták.

A fenti válaszok alapján tehát az látszik, hogy a hallgatók elsősorban a járványhelyzetet személyes életükre vonatkozóan – belső, illetve külső körülmények által gerjesztett – szorongásként, félelemként vagy bizonytalanságként élték meg. Másodsorban az élethelyzetben bekövetkező értelmi, pragmatikai aspektusokat hangsúlyozták. S csak mindezek után kerülnek említésre a hallgatók értékrendjében, életszemléletében bekövetkezett változások.

4.2.2. A hallgatók járványhelyzet-megélése

A járványhelyzet egyes vonatkozásait (egészségügyi óvintézkedések, szabadidő, emberi kapcsolatok, egzisztenciális félelmek vagy bizonytalanság, életvitelében bekövetkező változások dimenziójában) többválasztós kérdések segítségével vizsgáltuk (melléklet: 6. és 9. kérdés). Ezek közül a témakörök közül az egészségügyi óvintézkedések (maszkviselés, higiénés szabályok) betartását a megkérdezettek 73,6%-a (N=53) nagyon fontosnak tartotta.

A szabadidővel kapcsolatban azonban nem képviseltek egységes álláspontot a hallgatók. 50%-uk (N=36) több szabadidőről számolt be, vagy arról, hogy többletenergiájuk volt ebben az időszakban (36,1%, N=26). Ellenben a vizsgálati személyek egynegyede arról panaszkodott, hogy alig volt idejük kikapcsolódásra, szórakozásra vagy a családi, baráti kapcsolatok ápolására.

A vizsgálatban résztvevő hallgatók egynegyede a hosszútávú összezártság ellenére is meghitt családi légkörről és több kommunikációról számolt be.

Az egzisztenciális bizonytalanság, félelem érzése is megjelent a hallgatók mindennapjában (26,4%, N=19), ők voltak azok, akik folyamatosan aggódtak maguk és szeretteik egészségéért. Hasonló arányban azonban azt jelezték, hogy nem volt bennük félelem (27,8%, N=20). Az anyagi javak esetében szintén megoszlottak a tapasztalatok. A válaszadók egyharmada nem számolt be jelentősebb változásról, egynegyedüket azonban nehezen érintette a járványhelyzet.

A hallgatók életvitelében érzékelhető változások kapcsán az derült ki, hogy a válaszadók 40,3%-a (N=29) nem követett szigorú napirendet, s még így is eleget tudott tenni kötelezettségeinek. Akadtak szép számmal olyanok is (34,7%, N=25), akik nehezen engedtek el dolgokat,

igyekeztek mindent maximális erőbedobással elvégezni ebben az időszakban is, ami többlet-energiát igényelt tőlük. A megkérdezettek közel fele nem változtatott korábbi életformáján a járványhelyzet alatt, de hasonló arányban voltak azok, akik belső vagy külső téren végezhető tevékenységekbe kezdtek. Ez azt jelentette, hogy a megkérdezettek közül minden hatodik az online oktatás ideje alatt valamilyen új szokást vezetett be napirendjébe, leginkább testmozgással járó tevékenységet (sport, gyaloglás, futás, kirándulás, túrázás, kertészkedés) említettek, vagy éppen más formában keresték a feltöltődést (relaxáció, meditáció, jóga, kevesebb munkavégzés).

4.2.3. Az egyetemisták értékrendjében bekövetkezett változások

A kérdőívben rákérdeztünk arra is, hogy a Covid-19 hatására változott-e valamilyen tekintetben a hallgatók értékrendje, illetve hogy mik a prioritásaik (melléklet: 7. és 8. kérdés). A rövid válaszok tartalmi elemzése azt mutatja, hogy a leggyakoribb megfogalmazások (54,1%, N=38) az értelmi, pragmatikai tartományba sorolhatók, ezt követték az értékrendbeli és életszeméleti kategóriába tartozó válaszok (41,7%, N=30), de az érzelmi dimenzió is jócskán tetten érhető volt (33,3%, N=24).

Az értelmi, pragmatikai kategória kapcsán a fizikai és mentális egészség megőrzése, az élethez való rugalmas hozzáállás, a megoldásközpontú szemlélet kialakítása, a megfelelő időbeosztás és napirend, valamint az anyagi biztonságra törekvés fontosságát emelték ki a hallgatók.

Az értékrendbeli és életszeméleti vonatkozások tekintetében a bizonytalanság megélését, a változandóságot és mulandóságot említették a válaszadók (*életünk megváltozhat egy pillanat alatt.; A félelemmel teli élet sokkal kiszolgáltatottabbá tesz.*). Ebből következően fontosnak tartották a nyugalom és a belső béke megélését, illetve a társadalmi összetartás eszméjére való fokozottabb figyelmet.

Az érzelmi tapasztalatok közül az emberi, családi, baráti kapcsolatok felértékelődését, a másokra és önmagukra való odafigyelést, az empátia és a türelem jelentőségét hangsúlyozták.

A többszörös feleletválasztós előre megfogalmazott válaszok között külön rákérdeztünk az értékrendben, életszemléletben bekövetkezett változásokra. A három fenti dimenzióból erőteljesen kirajzolódnak a hallgatók által legfontosabbnak tartott értékek (4. ábra).

4. ábra: A hallgatók értékrendjében bekövetkezett változások

Forrás: saját szerkesztés

A grafikon adatai azt mutatják, hogy a családi kapcsolatok ápolása és a fizikai–mentális egészség megőrzése (az egészséges életmód) a leglényegesebb szem előtt tartandó szempontok (33–35%). A kikapcsolódás, azaz az „én-idő” megteremtését szintén sokan kiemelték, bizonyos fókig ez is az egészségmegőrzés tematikájába sorolható. Érdekes módon a hallgatók csupán egy-negyede említette meg a szeretet fogalmát és a másokra való odafigyelés kifejezését, ami szinte azonos arányban jelent meg a válaszok között, mint a rugalmas életszemlélet, a jó alkalmazkodóképesség kialakításának igénye, illetve az anyagi biztonság megteremtése. Végül, de nem utolsó sorban az óvatos, megfontolt életszemléletet minden hatodik hallgató fontosnak tartotta.

4.3. A hallgatók online tanulási tapasztalatai

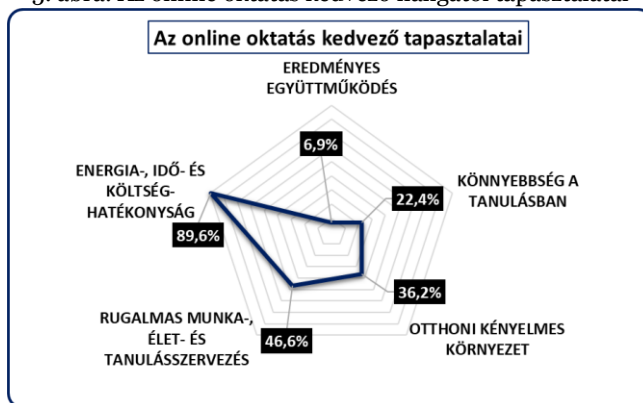
A kérdőíves vizsgálat első kérdéscsoportja az online oktatás során megélt hallgatói tapasztalatokat tárja fel. Arra a kérdésre, hogy *miként jellemeznék az online oktatás során tanulmányi előmenetelüket?* változatos kép tárult elénk (melléklet: 2. kérdés). A legtöbben (41,7%, N=30) kritikus véleményt fogalmaztak meg, kiemelve azt, hogy a jelenléti oktatáshoz képest sokkal kevésbé volt ez a tanulási forma hatékony vagy többen egyáltalán nem találták ezt produktív-nak (12,5%, N=9). A negatív véleményekhez képest alacsonyabb arányban támogató hozzáállást is találtunk, vagyis voltak, akik úgy ítélték meg, hogy az online oktatás sokkal (11,1%, N=8) vagy valamivel hatékonyabb volt (20,8%, N=15), mint a szokásos jelenléti formában megvalósuló tanulás. A válaszokból arra következtetünk, hogy a tanulási folyamat hatékonyságának megítélése elég szubjektív dolog, aminek számos befolyásoló tényezője van a belső motiváción kívül, mint például az oktatási tartalom bemutatási formája, elérhetősége, interaktivitása; a tanulásra fordított idő és időbeosztási stratégia hatékonysága; a követelmények egyértelműsége; az oktatókkal és csoporttársakkal való kapcsolattartás megvalósulása, minősége; egyéb technikai feltételek megléte stb. Az alábbiakban ezek közül kiemeljük a legfontosabb tartalmakat vagy azokat, amelyek a hallgatókban megfogalmazódtak.

A hallgatók online oktatáshoz való hozzáállását több területen és több kérdés kapcsán vizsgáltuk: előre rögzített válaszok formájában (értékelés: ötfokozatú Likert-skálán), illetőleg rövid válasz formájában (melléklet: 3. és 4. kérdés). A megkérdezettektől azt vártuk, hogy emeljék ki azon tapasztalataikat, amelyeket kedvezőnek éreztek, illetve amelyeket nehezen éltek meg a járványhelyzet időszakában. Ezek közül az alábbiakban a főbb tanulságokat vesszük számba.

4.3.1. Az online oktatás kedvező tapasztalatai

Az online oktatás pozitív megélésének bemutatásakor a hallgatók általában röviden fogalmaztak, de voltak, akik tapasztalataik számbavételekor többszörösen összetett tartalmat felsorakoztató mondat szerkezetekkel is éltek, amelyeket az elemzés kapcsán tartalmuk szerint különválogattunk. (A nyílt kérdésre 58-an adtak választ, a százalékos értékek megadásakor ezt tekintettük 100%-nak). A válaszok összegzésekor öt téma körvonalazódott (5. ábra), amelyek során a megkérdezettek az alábbi területeket emelték ki: energia-, idő- és költséghatékonyság (89,6%, N=52); rugalmas munka-, élet- és tanulásszervezés (46,6%, N=27); otthoni környezet kényelme (36,2%, N=21); könnyebbség a tanulásban (22,4%, N=13) és eredményes együttműködés (6,9%, N=4).

5. ábra: Az online oktatás kedvező hallgatói tapasztalatai

Forrás: saját szerkesztés

Az energia-, idő- és költséghatékonyság kapcsán a megkérdezettek többnyire azt emelték ki, hogy mennyire jó volt, hogy nem kellett hosszú órákat eltölteni az utazással, így nem fáradtak el annyira a konzultációs hétfvégén. A hosszabb-rövidebb utazás, mint láttuk, a hallgatók 58,8%-át érintette (N=42). Ezáltal nemcsak több energiájuk maradt, hanem anyagilag is jobban jártak (szállásfoglalás és a konzultációs napokra kivenni szándékozott szabadság megszaporolása).

A vizsgálati személyek munka-, élet- és tanulásszervezésére is serkentőleg hatott az online oktatás. Egyrészt azért, mert az internet-hozzáférés lehetővé tette számukra az online órákba való

nem konkrét helyhez kötött becsatlakozást, másrészt pedig az online térben elérhető tananyagot saját tempójukban tudták feldolgozni. A tervezhetőbb időmenedzsment által több szabadidőt gazdálkodhattak ki maguknak a hallgatók, amelyet kikapcsolódásra, sportra vagy a családra fordíthattak. Az otthoni kényelmes környezetben való tanulás emellett más minőséget teremtett számukra (kényelmes fotelben ülve, otthoni ruhában, az otthoni tevékenységek közé beiktatva, a Moodle felületre feltöltött videók többszöri visszanézésének lehetőségével). Az előre rögzített válaszok közül többen kiemelték a családi háttér támogató hozzáállását is.

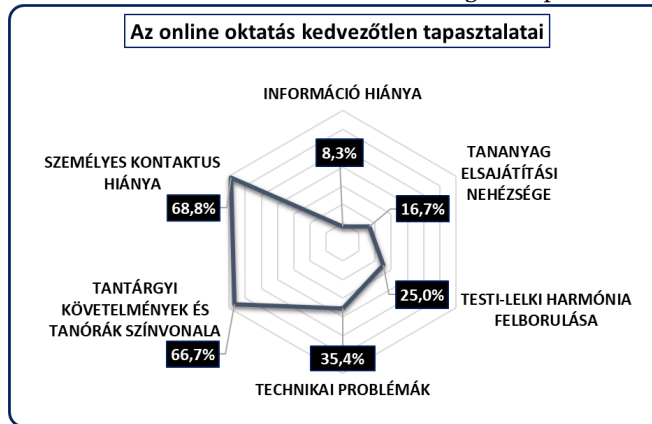
A tantárgyi követelmények kapcsán a hallgatók arról számoltak be, hogy a vizsga több tárgy esetében kiváltható volt otthon elkészített beadandó feladattal, ami kedvezően hatott tantárgyi tudásukra (*A beadandók által jobban megértettük a tananyagot, mintha vizsgáztunk volna belőle*). Mindezt az előre rögzített válaszok alapján is megerősítették, ami alapján az is kiderült, hogy a hallgatók számára könnyebb volt a beadandók készítése, az online térből letölthető tananyag megértése és elsajátítása, s a vizsgákra való felkészülés. A kérdőív többválasztós kérdése esetén fontosnak tartjuk megemlíteni még azt is, hogy a vizsgálati személyek a hozzáférhető tananyagok minőségét is kiemelték.

Az online oktatás idején a vizsgálati személyek közül néhányan arról számoltak be, hogy a csoporttársakkal szorosabb kapcsolatot tartottak, mint a jelenléti oktatás során, a többválasztós kérdés esetén pedig a kooperatív munkát leggyakrabban jónak vagy kiválóan minősítették, úgy, mint a tanulmányokkal kapcsolatos ügyintézés, amely szerintük egyszerűbb és gördülékenyebb volt, mint egyébként.

4.3.2. Az online oktatás kedvezőtlen tapasztalatai

A hallgatók az online tanulás kapcsán nemcsak pozitív megéleésekről adtak számot, hanem kedvezőtlen tapasztalatokat is szereztek (6. ábra). (A nyílt kérdésre 48-an adtak választ, a százalékos értékek megadásakor ezt tekintettük 100%-nak). Ezek leginkább az alábbi hat témát ölelik fel: személyes kontaktushíány (68,8%, N=33); tantárgyi követelmények és tanórák színvonalának változatossága (66,7%, N=32); technikai problémák (35,4%, N=17); testi-lelki harmónia felborulása (25%, N=12); a tananyag elsajátítási nehézsége (16,7%, N=8); illetve az információhiány (8,3%, N=4).

6. ábra: Az online oktatás kedvezőtlen hallgatói tapasztalatai

Forrás: saját szerkesztés

A személyes kontaktus hiánya elsősorban abban manifesztálódott, hogy a hallgatók úgy érezték, hogy elvesztették a csoporttársakkal való találkozás lehetőségét, s ezzel a közös élmények megélését (27%, N=13). Emellett voltak, akik az online oktatás személytelenségét emelték ki (20,83%, N=10), s a jelenléti formában történő tanulás kapcsán a szemináriumok során megtapasztalt családi, barátságos hangulatot, illetve az előadások során átélt „varázst” hiányolták. Sajnos néhányan azt is kiemelték, hogy az oktatókkal való kommunikáció során nem jutott elég idő a személyes tapasztalatcserére, illetve a gyakorlati tanácsok megbeszélésére.

A jelenléti oktatásról a digitálisra való átállás folyamatában a megkérdezett hallgatók elég magas százaléka (66,7%, N=32) kritikus véleményt fogalmazott meg a megtartott órák és az egyes

tantárgyak teljesítéséhez kapcsolódó követelmények minőségét és mennyiségét illetően. Többük (25%, N=12) azt nehezményezte, hogy az órán túl gyorsan haladtak, a tananyagok nem mindig voltak hozzáférhetőek, a követelmények megfogalmazása nem mindig volt egyértelmű vagy túlzottan leegyszerűsítettek voltak, azaz nem jelentettek számukra kihívást. Ennél lényegesebb problémaként emelték ki az iskolai gyakorlatok, hospitálások hiányát.

A tanulási folyamat gördülékenységébe a technika ördöge is bele-beleszólt. Többen jelezték a gyenge internetkapcsolatot, az áramkimaradást, s az ezekből fakadó nehézkes kommunikációs helyzeteket. A technikai kihívások mellett a megkérdezettek egynegyede arról is írt, hogy ebben az időszakban nagyon sok időt töltöttek digitális eszközeik társaságában, amely már fizikai egészségüket is veszélyeztette, ugyanis azt tapasztalták, hogy túlságosan igénybe van véve a szemük, illetve látásuk is romlott. A fáradékonyság a figyelemösszpontosítási és a tanulási motiváció fenntartásának nehezítettségét eredményezte. A számítógép mellett huzamosabb ideig való üldögélés a hallgatók testtartására is kedvezőtlenül hatott.

Végül körülbelül minden hatodik válaszadó a tananyag megértésének és/vagy elsajátításának nehézségét az online oktatás rovására írta, amelyet többek között a szakirodalom elérésének akadályozottsága, illetve az oktatók és hallgatók közti kevésbé hatékony információáramlás okozhatott.

Összegzés

Kérdőíves vizsgálatunk győri egyetemisták járványhelyzet-értelmezését, értékszempléti változásait és online tanulási tapasztalatait járta körül, mutatta be. A felmérés a résztvevők arányát tekintve ugyan nem tekinthető reprezentatívnak, ezért következtetéseink nem tekinthetők általános érvényűnek, de mégis iránymutatásul szolgálhatnak más hasonló témájú kutatások számára.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a járványhelyzet lényegiségét a vizsgálatban részvevő hallgatók főképp érzelmi oldalról közelítették meg. Tehát többen érzelmi bizonytalanságban, félelemben élték meg ezt az időszakot, többen lelki-fizikai túlterheltségre panaszkodva. Ha a változások értelmi–pragmatikai jellegét nézzük, akkor az látszik, hogy a hallgatók igyekeztek a lehető legjobban alkalmazkodni az új körülményekhez, újfajta problémaszemléletet kialakítva. Az értékrendbeli, és élelseméletben bekövetkezett változásokról jóval kevesebben tettek említést. A vizsgálati eredmények megerősítették, hogy a megélt érzelmi bizonytalanság állapotában is jelen volt a problémacentrikus stratégia alkalmazása (Folkman, Lazarus 1988), vagyis a hallgatók többsége a megváltozott körülményekhez produktív módon alkalmazkodott.

A járványhelyzet megélését, mint ezen időszak utólag levont tanulságát a hallgatók leginkább értelmi–pragmatikai síkon értelmezték (egészségmegőrzés, rugalmasság, megoldás központúság, óvatosság stb.). A korábban összegzett, a Covid-19 lényegiségének megfogalmazásához képest a járványhelyzet megélését tekintve a vizsgált mintán az egzisztenciális megközelítés dominánsabban jelent meg (változó világ, a pillanat megélése, új dolgok kipróbálása, belső béke megteremtése, társadalmi összetartás). S csak ezen kategóriákat követően reflektáltak a hallgatók az érzelmi oldalról megélt változásokra. E tekintetben az emberi, baráti, családi kapcsolatok felértékelődése fogalmazódott meg, illetve a tolerancia kérdése került előtérbe.

A vizsgálati adatok alapján azt tapasztaltuk, hogy a vizsgálati személyek elmondása szerint az online oktatás kevésbé bizonyult hatékonynak, mint a jelenléti formában megvalósuló tanítási-tanulási folyamat. Ez többnyire az ismeretátadás minőségének – nem minden esetben kedvező irányba való – változásában, a személyes kapcsolatok és a kötelező gyakorlatok megvalósulásának hiányában, a technikai problémákban és a fokozottabb fizikai-mentális megterhelésben érhető tetten. Intézményi szinten, az egyetemi modellváltáshoz kapcsolódóan előfordulhat az, hogy a vezetés hosszú távon nem zárkózik el a hibrid oktatás lehetőségétől. Az erre való felkészülés azonban alapos tervezést igényel. Hiszen nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy az online oktatásra való átállás nemcsak hallgatói szinten jelentett kihívást, hanem az oktatók számára is megoldandó feladat volt, például intézményi szinten nem volt egységes állásfoglalás azzal kapcsolatban, hogy mely platformot használják a tanórák megtartására, illetőleg a tananyagok Moodle felületre való feltöltése is sok időt vett igénybe. Emellett a járványhelyzet idején az oktatók digitális kompetenciája is eltérő szinten volt. Ahhoz, hogy

teljes képet kapjunk a látható és a háttérben meghúzódó folyamatokról, érdemes lenne felmérni, hogy az oktatók digitális kompetenciája mennyit és milyen irányba fejlődött, valamint azt, hogy a hibrid oktatásra való áttérés lehetőségével kapcsolatban milyen állásfoglalást képviselnek. Az intézményi stratégia kidolgozásakor mindenképp szem előtt kell tartani a hallgatók preferenciáit, melyekhez meg kell teremteni az oktatáshoz szükséges infrastrukturális feltételeket és előírni az oktatói kompetenciák célzott fejlesztését.

Országos szinten pedig, ahogy Jakab (2020) is megfogalmazza, szükségszerű az iskola hagyományos szerepének és társadalmi funkcióinak újragondolása. Az oktatás jövőbeni fejlesztésére vonatkozóan – kutatásunk tükrében – az UNESCO által kiemelt fejlesztési javaslatok közül az alábbiak fontosságát hangsúlyozzuk (UNESCO 2020): az ismeretátadás hatékonyságának érdekében szükség van a személyre szabottabb tanulási folyamatok szervezésére, továbbá a digitális szakadék áthidalására; az oktatók digitális identitásának fejlesztése szintén alapvető jelentőségű, ugyanis ezáltal a tanár eszközhasználata is sokkal tudatosabb, amelynek következményeképp a tanítási-tanulási folyamat is hatékonyabbá válhat (vö. Engeness 2021). A Covid-19 járvány idején megvalósult online oktatás a digitális tartalmak létrehozásának területén lehetőséget adott a technológiai eszközök kreatív alkalmazására, azaz az aktív tanulást előtérbe helyező megoldásokra. Az oktatók részéről szintén produktív lehetőségnek bizonyult, hogy a tananyag bizonyos részét videókon keresztül is lehetett közvetíteni, s értékelni, azaz aszinkron kurzusmodellek kidolgozására is volt lehetőség.

Kutatásunk konklúziójaként megfogalmazhatjuk, hogy a járványhelyzet által generált értékrendbeli változás, életszemléletbeli fejlődés, a problémacentrikus stratégia alkalmazása, továbbá a pedagógiai paradigmaváltás meghatározó jelentőségű volt az egyetemi hallgatók életében. Fontosnak tartjuk, hogy további kutatási adatok, tapasztalatok összegyűjtésével átfogó, differenciált, előremutató elemzések szülessenek a járványidőszak felsőoktatásra gyakorolt hatásaival kapcsolatban.

Irodalom

- Atkinson, R. C. (1999). *Pszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Bakos F. (1994). *Idegen szavak és kifejezések kéziszótára*. Budapest: Akadémiai Könyvkiadó.
- Békés V. (2002). Reziliencia-jelenség avagy az ökológizálódó tudományok tanulságai egy ökológizált episztemológia számára. In: Forrai G., Margitay T. (szerk.): *Tudomány és történet*. Budapest: Typotex Könyvkiadó.
- Boldizsár B., Cseri K. (2021). Egzisztenciális krízis In: Makkos A., Kecskés P.–Kövecsesné Gósi V. (szerk.): „Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem „normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka? XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete. Győr: Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar.
- Bruner, J. (2004). *Az oktatás kultúrája*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Castells, M. (2007). *Az évezred vége – Az információ kora. Gazdaság, társadalom és kultúra III*. Budapest: Gondolat Kiadó Kör Kft.
- Cornock, M. (2020). Scaling up online learning during the coronavirus (Covid-19) pandemic. <https://mattcornock.co.uk/technology-enhanced-learning/>
- Császi L. (2002). *A média rítusai*. Budapest: MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport: Osiris Kiadó.
- Durkheim, É. (1980). *Nevelés és társadalom*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat.
- Durkheim, É. (2003). *A vallási élet elemi formái. A totemisztikus rendszer Ausztráliában*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Engeness, I. (2021). Developing teachers' digital identity: towards the pedagogic design principles of digital environments to enhance students' learning in the 21st century. *European Journal of Teacher Education*, 44(1), 96–114. doi: [10.1080/02619768.2020.1849129](https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1849129)
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*. New York: Norton and Company.
- Frankl, V. E. (2020). *Mégis monddj igent az életre! Logoterápia dióhéjban*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Folkman, S., Lazarus, R. (1988). Coping as a Mediator of Emotion. *Journal of Personality and Social Psychology* 54(3), 466–475.
- Gyarmathy É. (2012). Ki van kulturális lemaradásban? In: Tóth-Mózer Sz., Lévai D., Szekszárdi J. (szerk.). *Digitális Nemzedék Konferencia*. Tanulmánykötet. Budapest: ELTE PPK

- Halász G. (2007). Képességfejlesztés, iskolavezetés és pedagógiai paradigmaváltás. In: Fűzfa B. és Kiss É. (szerk.). *Pedagógián innen és túl. Zsolnai József 70. születésnapjára*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK, Veszprém: Pannon Egyetem BTK.
- Hajduska M. (2008). *Krizislélektan*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Heidegger, M. (1992). *Az idő fogalma*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó
- Jakab G. (2020). Iskola – járvány idején (1. rész). *Iskolakultúra*, 30(9), 64–76. doi: [10.14232/ISKKULT.2020.9.64](https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2020.9.64)
- Jaspers, K. (1960). *Psychologie der Weltanschauungen*. Budapest: Springer-Verlag.
- Jaspers, Karl (1996). *Bevezetés a filozófiába*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Komenczi B. (2009). *Elektronikus tanulási környezet*. Budapest: Kognitív szeminárium sorozat. Gondolat Kiadó.
- Lazarus, R. (1966). *Psychological Stress and Coping Process*. New York: McGraw-Hill.
- UNESCO (2020). Distance learning strategies in response to COVID-19 school closures. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373305?posIn-Set=86&queryId=N-4ada2751-ddcf-4975-a212-0ab9a-742e0fd> Utolsó letöltés: 2022. 06. 01.
- Perczel-Forintos D. (2020). A jót keresd – ne a rosszat – a megküzdés járvány idején. A Covid 19 pszichés hatásai. *Orvosképzés*, 95(3), 563–569.
- Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity: Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *The British Journal of Psychiatry*, 147, 598–611. doi: [10.1192/bjp.147.6.598](https://doi.org/10.1192/bjp.147.6.598)
- Rutter, M. (2006). The Promotion of Resilience in the Face of Adversity. In Clarke-Stewart, A., Dunn, J. (szerk.). *The Jacobs Foundation Series on Adolescence. Families count: Effects on Child and Adolescent Development*. New York: Cambridge University Press.
- Selye J. (1964). *Életünk és a stressz*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Melléklet - Az online kérdőív felépítése

Demográfiai adatok (a hallgató neme, életkora, befejezett tanulmányi féléve, nevel-e gyermeket, lakóhelye, korábbi diplomái, ill. egyéb felsőfokú végzettsége)

Kutatási kérdések

1. Hogy interpretálná a járványhelyzet lényegiségét? (3 előre megfogalmazott állítás 5-fokozatú Likert-skálán való értékelése)
2. Hogy élte meg a 2020/21-es tanév online oktatási időszakát, azaz hogy jellemezné egy mondatban az online oktatás során tanulmányi előmenetelét? (több válaszlehetőség)
3. Milyennek ítéli a tavalyi tanév online oktatási formában való megvalósulását? (16 állítás 5-fokozatú Likert-skálán való értékelése)
4. Milyen pozitívumokat, ill. negatívumokat tudna felsorolni a személyes jelenléti oktatás online oktatássá való átalakulását illetően? (rövid válasz)
5. Hogy értelmezi a járványhelyzetet? Hogy tudná ezt az időszakot saját életére vonatkozóan röviden definiálni? (rövid válasz)
6. Hogy élte meg a járványhelyzet idejét? (több válaszlehetőség)
7. Ha visszagondol az elmúlt tanévre (online oktatás), tud-e olyan változást említeni, amely személyiségében, életszemléletében vagy értékrendszerében bekövetkezett? (több válaszlehetőség)
8. Mit tanult a járványhelyzet hatására? (rövid válasz)
- 9.1. Voltak-e olyan tevékenységek, szokások, amelyeket ebben az online időszakban kezdett el végezni, bevezetni életébe? (több válaszlehetőség)
- 9.2. Amennyiben új tevékenységeket, szokásokat vezetett be életébe, melyek voltak ezek? (rövid válasz)
10. Mit érez a mostani jelenléti oktatás kapcsán? (több válaszlehetőség)
11. Tart-e a jövőtől bármilyen tekintetben? (több válaszlehetőség)
12. Mennyire érzi jelen pillanatban, hogy élete jó úton halad? (több válaszlehetőség)